

YAPAY ZEKÂ, TOPLUM VE DİNİN GELECEĞİ ARTIFICIAL INTELLIGENCE, SOCIETY AND THE FUTURE OF RELIGION

HASAN KAFALI

[Dr., Din Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
MEB, Öğretmen, Kütahya.
PhD. Sociology of Religion, Ankara University Social Sciences Institute,
National Education Ministry, Teacher, Kütahya, Turkey.
hsnkafali@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2340-6834>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Ekim/October 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Mayıs/May 2019

Yayın Tarihi / Published: 18 Haziran/June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Yıl / Year: 2019 *Sayı – Issue:* 46 *Sayfa / Pages:* 145-172

Atıf/Cite as: Kafalı, Hasan. “Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği-Artificial Intelligence, Society and the Future of Religion”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity* 46 (Haziran-June 2019): 145-172.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.470376>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
/ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği

Öz: Yapay zeka uygulamaları ve yapay zekaya entegre edilen robotik teknolojiler insanlığın hizmetine girmeye başlamıştır. Öğrenebilen bir algoritmaya sahip olması yapay zekâyı diğer teknolojik gelişmelerden farklı kılar. Yapay zekânın geliştirilmesi insanlığın yaratılmasından bu yana en büyük eşiklerden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki onun ne yönde gelişeceği ve insanlığı ne yönde değiştireceği kestirilememektedir. Bu araştırma yapay zekânın ilerlemesi ile ortaya çıkabilecek toplumsal ve dini değişiklikleri kendine konu edinmektedir. Araştırma yapay zekanın gelişimi üzerine dini ve tarihsel arka planı ortaya koyarak başlamaktadır. Yapay zekânın zeminini oluşturan teknolojik gelişmeler ve toplumsal yaşam konusunda felsefi görüşlere kısaca değinilmiş, geçmişten bugüne konu hakkındaki öngörülere yer verilmiştir. Yapay zekanın insanlığa dost mu yoksa düşman mı olacağı şeklindeki tartışma kısaca özetlenmiştir. Sosyolojik yapılanmanın yapay zekânın gelişimi çerçevesinde alabileceği yeni şekiller ve toplum yapısındaki muhtemel değişiklikler ikinci kısımda ele alınmıştır. Toplumsal yapının ve düzenin sağlanması için göz önünde tutulması gereken bazı ilkeler keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler yapılırken toplumsal yaşamın ayrılmaz parçası olan dinin sağlayabileceği katkıların neler olabileceği sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmanın son bölümünde insanlığın kadim bir mirası ve değeri olan dinin, yeni yapay zeka uygulamalarının kullanımında uygulamada yer bulabilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Araştırma insanlık için önemli bir konuya ışaret etmesi itibarıyla önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Din Sosyolojisi, Yapay Zeka, Toplum, Din, Değişim.

Artificial Intelligence, Society and the Future of Religion

Abstract: Artificial intelligence applications and robotic technologies integrated into artificial intelligence have started to serve humanity. To have an algorithm that can be learned makes artificial intelligence different from other technological developments. The development of artificial intelligence has been considered one of the most major thresholds since the creation of humanity. Indeed, it is not predictable in what direction it will develop and how it will change humanity. This research focuses on the social and religious changes that may arise from the progression of artificial intelligence. Research begins by revealing religious and historical background on the development of artificial intelligence. Technological developments that form the basis of artificial

intelligence and philosophical views on social life are briefly mentioned, and visions concerning the issue from past to present are given. The discussion of whether artificial intelligence is a fellow or an enemy will be briefly summarized. The new ways in which social construct can take within the framework of the development of artificial intelligence and the possible changes in the social structure are discussed in the second part. Some principles which need be considered in order to ensure social structure and order have been tried to explore. While making these evaluations, it has been tried to reveal the contributions of religion which is an integral part of social life. In the last part of the research, some suggestions have been made for religion as an autochthonous heritage and value, to take place in the utilization of new artificial intelligence applications. The research is of utmost importance since it refers to a significant issue.

Keywords: The Sociology of Religion, Artificial Intelligence, Society, Religion, Change.

Giriş

Son zamanlarda yapay zekâların yaptıkları ve yapabilecekleri üzerine haberler sıklıkla iştilir oldu. Dahası kendi hayatımızda da yapay zekânın etkilerini görmeye başladık. Sosyal medya uygulamaları yeni bir şehre gittiğinizde bunu algılayıp arkadaşlarınıza haber vermek üzere bunu yayınlamanızı teklif edebiliyor. Takip ettiğiniz haberlere benzeyen haberleri ekranınızın kenarından geçirebiliyor. Alışveriş siteleri gezdiğiniz ürünleri siz diğer siteleri gezerken reklam panolarına yerleştirip sizi tahrik ediyor veya indirim gibi bahanelerle ürünü almanız için ısrarcı oluyor. Bu da sizde takip ediliyormuş hissi uyandırabiliyor. Bütün bunlar yapay zekâların yaptığı maharetler ve gelecekte daha da etrafımızı sarması bekleniyor. Bunların yanında bir de işletim sistemi ve büyük program yazılımcılarının bizzat insanlarla konuşması ve yardımcı olması amacıyla geliştirdikleri kişisel asistan, yardımcı, rehber vb. olarak adlandırılan yapay zekâ örnekleri var ki bunlar teknoloji ile geç tanışan birçok kişinin algılamakta güçlük çektiği uygulamalar. Bu programlar telefonun kullanımı, malumat aranması, planlama yapılması gibi birçok şeyi sözlü talimatla yapmakla beraber bir dost edasıyla kullanıcısının zamanını planlama gibi işler de yapabiliyor. Canınızın sıkıldığını ve ne yapmanız gerektiğini sorduğunuzda sinemaya, tiyatroya gitmenizi önerebiliyor

veya arkadaşlarınızla bir eğlence mekânına gitmenizi tavsiye edip uygun mekânları sıralayabiliyor. Yakın zamanda Suudi Arabistan hükümetinin yapay zekâlı bir robota vatandaşlık vermesi ise konuya bir başka boyut kazandırdı.¹ Sara adı verilen bu robot jest ve mimiklerini kullanabilmesi ve sorulara cevap verebilmesi ile normal bir insana çok benzeyen bir teknoloji ürünü. Bu özellikleriyle yapay zekâlı robot insana arkadaşlık edebilen, akıl verebilen ve bir takım duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilen bir varlık olarak hayatımıza girecek gibi görünüyor. Yine yakın zamanda biyoteknoloji ile buluşmuş bu yapay zekâlı robotların vatandaşlıklarının yanında kendileri ile evlenilmeleri, ortaklık kurulması, tüzel kişilik ve sorumluluk verilmesi haberleri ve bunların dini geçerliliği tartışmalarıyla gündeme gelecekleri muhakkak görünüyor.

Tüm bunlarla karşılaşmak sihirli lambadan çıkan cinle karşılaşan bir masal kahramanının heyecanına benzer bir heyecan duymamıza neden olabiliyor. Çünkü yeni ve farklı olan şeylerin insanı büyüleme, hayranı kılma ve etkisine alma özelliği var. Yapay zekânın bu yönde gelişimi teknolojinin sosyal hayata zaten var olan dolaylı etkisinin artık doğrudan etkiye dönüşeceğinin bir göstergesi sayılabilir. Bu süreçte dinlerin görünürlüklerini yitirecekleri iddiaları gazete haberlerinde kendine yer bulabilmektedir. Yakın zamanda çıkan yapay zekâ dininin kurulduğu şeklindeki haberler, mevcut gelişmelerle geleneksel din kurumunun bağdaştırılması noktasında zihinsel kırılmalar yaşandığını göstermektedir.² Bu haberlere göre, bir otonom otomobil mühendisinin kurduğu din, yapay zekâ uygulamaları yoluyla Tanrı'ya ulaşmayı veya yapay zekânın tanrılığına ulaşmayı hedeflemektedir. "Way of The Future" adını taşıyan bu yapılanma insanın fitri inanma ihtiyacının yeni gelişmelerle birlikte yeni şekillere büründüğünü göstermekle birlikte, inanma ihtiyacının tüm teknolojik gelişmelere ve insanın kendine yetmesi yönündeki ilerlemelere rağmen devam ettiğini göstermektedir. Çok kısa süre önce bu yapılanmanın yayına başlayan internet sitesi, yapay zekâyâ geçişte yumuşak bir

¹ Milliyet Gazetesi, "Yapay Zekâyâ Vatandaşlık", erişim: 30.10.2017, <http://www.milliyet.com.tr/yapay-zekaya-vatandaslik-dunya-a-2545120/>.

² Wired, "Inside the First Church of Artificial İntellegent", erişim: 10.07.2018, <https://www.wired.com/story/anthony-levandowski-artificial-intelligence-religion/>; Milliyet Gazetesi, "Tanrının yapay Zeka olduğu Bir Din Ortaya Çıktı", erişim: 05.01.2018, <http://www.milliyet.com.tr/tanrının-yapay-zeka-oldugu-yeni-bir-din-ortaya-cikti-mola-6297/>.

geçişliliği amaçladıklarını bildirmektedir.³ Bütün bu gelişmeler bu kadar önemli bir değişikliğin akademik platformda ve sosyal bilimler alanında ele alınmasını mecburi hale getirmektedir. Bu makale insanlığın tarihini ve gidişatını kökten değiştireceği öngörülen yapay zekâ teknolojilerinin toplumu ve dini nasıl etkileyeceğini ele alacak, yapay zekânın getirdikleriyle toplumda yaşanabileceklerin, toplumları dinlerin öngördüğü idealere götürüp götürmeyeceği üzerine kestirimlerde bulunmaya çalışacaktır.

1. İnsanüstülüğün Dini Temelleri

İleri teknolojinin bir sonucu olması dolayısıyla yapay zekânın ileri teknolojinin ortaya çıktığı batı toplumunun tarihsel birikiminden bağımsız değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Bu tarihi birikimin Yahudi Hristiyan dinlerinin bir harmonisi üzerine kurulduğu inkâr edilemez. Bu harmoni, geleceği kendine problem edinmesi ve modellemesi ile bir toplumsal dinamizm meydana getirmiştir. Gelecek senaryoları Yahudi Hristiyan kültüründe apokaliptizm olarak isimlendirilmiştir. Apokaliptik sözcüğü, Yunanca “Apokalypsis” kelimesinden gelmektedir. Terim anlamıyla ise, Yahudilik tarihinde, dünyanın sonuna ilişkin konuların üzerinde durularak, kıyamete dek olacak olayların dile getirildiği edebiyatı ve bu edebiyatın ortaya çıktığı süreci ifade eder.⁴ Her ne kadar Türk Dil Kurumu apokaliptik kelimesine Fransızcadan dilimize geçmiş “anlaşılmaz, kapalı, karanlık söz veya yazı” olarak anlam verse de felsefi terminolojideki kullanımını farklıdır.

Apokaliptizm tartışmalarında tarih felsefesinden ve dinler tarihinden uzak kalarak konunun temellendirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu konuda John Gray’in fikirleri konunun anlaşılması açısından ufuk açıcı olacaktır. Gray’a göre tarih boyunca diğer dinlerde ve tarih anlayışlarında bir ereklilik ve dünyanın sonunun yaklaştığı anlayışı

³ Way of the Future Church, “What Is This All About,” erişim: 19.08.2018, <http://www.wayofthefuture.church/> Sitede yer alan bazı ifadeler dikkat çekicidir: “Makinayı, gezegenle ilgilenemeyeceğimiz şeyleri yapmaya ve bu şekilde kendimiz yapamayacağımız bir şekilde yapmaya teşvik etmek istiyoruz.” Bu ifadeler insanlardan ümidini yitirmiş bir grubun yapay zekadan medet umduğu izlenimini vermektedir. Ama öte yandan bu ve benzeri ifadelerin yapay zekaya geçişte olası bir tepkiyi engellemek veya yapay zekaya ikna yolunda insanoğlunun vazgeçilmez bir boyutu olan inanç boyutunu kullanmayı da amaçladığını düşünebiliriz.

⁴ Ahmet Keleş, “Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri”, *İstem*, (7-2006):37.

görülmez.⁵ Hristiyanlık ise insanlık tarihinin erekbilimsel bir süreç olduğu inancını aşılacaktır. Hristiyanlık öncesi kadim Yahudilikte dünyanın sonunun yaklaştığı düşüncesinden bir eser görülmemektedir. Hristiyanlar, tarihi erekbilimsel olarak düşünmek bakımından bunun her iki anlamda da bir sonu olduğu kanısındaydılar. Onlara göre tarihin bir amacı vardı ve bu gerçekleştiğinde dünya bir sona varacaktı. Marx ve Fukuyama gibi düşünürlerin düşüncelerini payandalayan “tarihin sonu” söylemini bu anlayıştan miras aldıklarını söylemek mümkündür. Onlar bu anlayıştan mülhem olarak tarihi illa ki kaçınılmaz olmayan ama evrensel bir amaç güden bir amaç olarak görürler ve tüm bu anlayışların temelinde tarihin, olayların bir sebebi değil gayesi olarak anlaşılması düşüncesi vardır ve bu gaye de insanlığın kurtuluşudur. Bu düşünce batı düşüncesüne Hristiyanlıkla birlikte girmiştir ve o gün bugündür batı düşüncesini biçimlendirmektedir.⁶

Gray’in değerlendirmelerinin dışında İslam’daki dünyanın sonu ile ilgili inanç ve bilgilere de kısaca parantez açmakta fayda vardır. İslam’da “ahir zaman anlayışı” ile dünyanın sonunun çok yakın olduğuna dair bir anlayış vardır. Hatta Hz. Muhammed bunun işaret parmağı ile orta parmak arasındaki mesafe kadar yakın olduğunu söylemiştir. Ancak İslam’da bu tür haberlerle beraber sürekli olarak inananların bununla meşgul olmak yerine dünyanın sonunda yaşanacak ahiret hayatına ne hazırladıkları ile meşgul olmaları gerektiği salık verilmiştir. Bu vurgusuyla İslam dünyanın sonu için inananlarına tarihi bağlamda bir amaçlılık aşılardan Hristiyanlıktan ayrılmaktadır. Yani İslam inancında ahir zaman inananların kendini hazırlaması gereken bir süreç olarak ortaya çıkar. Kuran’da da Allah’ın dinine yardım etmek olarak görülen bu inanış, söylemlerde de “zaferle değil seferle sorumlu olmak” ve “gereğini yapıp gerisini Allah’a bırakmak” olarak ifadesini bulur. Bu anlamda İslam dininde Hristiyanlıkta olduğu gibi bir apokaliptik dünyanın sonu anlayışı ortaya çıkmamıştır. İslam dünyanın sonunun mutlaka geleceğini bildiren, müntesiplerine bireysel düzeyde hazır bulunmayı öğütleyen bir din olarak karşımıza çıkar. Yapay zekâ arayışlarına temel teşkil eden dini söylemler Hristiyan apokaliptizmine dayanır.

⁵ John Gray, Kara Ayın, Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü, trc. Bahar Tımakçı (İstanbul: YKY, 2013), 16.

⁶ John Gray “Kara Ayın, Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü”, 17.

Hristiyanlık öncesi Yahudilikte apokaliptizme dair söylemler görülmesine de Hristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte bu tür etkileşimlerin var olmaya başladığı görülür. Ancak yine de apokaliptizm söylemlerinin güçlü damarının Hristiyanlıktan geldiğini söyleyebiliriz. Yahudi Hristiyan apokaliptizminde üç temel özellik vardır. 1- Bu dünyaya yabancılaşma. 2- Yenidünya cennetinin kurulması temennisi 3- İnsanın saflaştırılmış bedenlerde yaşaması için dönüştürülmesi. Bu dini beklentilerin farkında olan yapay zekâ programlayıcıları bedensel hayatın sınırlamaları ile hayal kırıklığına uğramış insanoğlunun akıllı makinelerin kendi yerini aldığı sanal dünyaya ve vücutlarını onlara terk etmeye hazır olduğunu savunur. Bilincini makinelere indirdikten sonra insanlar zihinsel yeteneklerini arttıracak ve sınırsız tekrarlanabilirlikleri sayesinde ölümsüzlüğü koruyacaklardır. Zira insanoğlunun en büyük rüyalarından biri – dini, bilimsel ve sanatsal dairede- insan ötesi yaşamın kurulması olmuştur. Antik Yunan'daki Pygmalion efsanesi ve ortaçağ Yahudiliğindeki Golem örneği bu tahriki sanatsal ve dini alanlarda yansıtır.⁷ Bilimsel alanda ise 17. yüzyıl servis yapan bebek tasarımlarının ve 18. yüzyıl Avrupa otomatlarını kapsayan uzun bir gelenek olduğunu söyleyebiliriz. Yapay zekânın yaşayan efsanesi Hans Moravec, ilk otonom kontrollü aracın tasarımını yaparken bu geleneğin devamı olarak bunu yapmıştır. Bunu yapan Moravec ve diğer yapay zekâ savunucuları batı kültürünün apokaliptik geleneklerinden asla uzak olmayan bilimsel bir harekete öncülük etmektedirler. Yahudi ve Hristiyanlığın kıyamet gelenekleri 20. yüzyılın robotçuluk ve yapay zekâ hakkındaki popüler bilim kitaplarında görülen bazı temel özellikleri paylaşmaktadır. Yahudi ve Hristiyanlar yabancılaşma ile karşılaştıklarında Tanrının tarihteki müdahalesini hevesle beklemişlerdir.

⁷ Pygmalion: Mermerden bir kadın heykeli yapan ve sonra da ona aşık olup Afrodit'e onun canlanması için dua eden Kıbrıslı bir heykeltıraşın hikayesinin anlatıldığı mitolojik bir hikaye dir. Bu heykele Afrodit tarafından insani özellikler verildiği söylenir.

Golem: Tevrat Mizmor Kitabı David'in 139. Mizmoru 16. Dizede geçen bir kelimeye atfedilen bir Yahudi efsanesidir. Yahudiler tarafından heykel yapıp altına İbranice "Emet" (hakikat) yazılıp canlandırılması sonra da e harfinin silinmesi ile "met"(öl) yazılarak eski haline getirilmesi şeklinde anlatılır. Canlanan bu heykel tam bir insan şeklinde değil, emirleri yerine getirecek kadar akıllıdır. Bu şekliyle insanların işini görmesi için yardımcı olmaktadır. Boynuna muska asılması, başına yazı konulması ile canlandırıldığı şeklindeki versiyonları da mevcuttur. Şalom Gazetesi, "Yahudi Mitolojisi ve folklorü-2: Golem", erişim: 16.08.2018, <http://www.salom.com.tr/haber-89773-yahudi-mitolojisi-ve-folkloru-2-golem.html>.

Tarihin bitiminde Tanrı yeni bedenlerle yeni bir dünya yaratacak ve insanlığı diriltecektir. Apokaliptik yapay zekâ savunucuları ise yaklaşan krallığı garantilemek için ilahi güce güvenmezler, yenedünyaya aşkın bir garanti olarak tekâmül etmeye başlarlar. Böylece Tanrı olmadan bile evrim (evolution) yaklaşan krallığı garanti edecektir.⁸ Apokaliptik yapay zekâ insanın kendi zekâsını makinelere yüklediği mekanik bir gelecek ve sanal gerçeklik cennetinin mükemmel sanal bedenlerde sunulduğu sanal bir cenneti sunar. Dini çalışmalar açısından bu fenomen çok az ele alınmaktadır. Ancak bilinmelidir ki kıyamet yapay zekâsı dini vaatlerin kaba bir versiyonu değil meşru bir varisidir.⁹ Bilim ve dinin mevcut dünyayı iki ayrı anlama gayreti olduğunu söyleyebiliriz. Bilimsel ve dini olarak yapılan bu tanımlamalar günlük kullanımda çağdan çağa ve kişiden kişiye değişen anlayışı isimlendirmeye yarayan kullanımdır. Eski apokaliptik metinlerde Tanrı, şeytanın güçlerine karşı iyilerin zaferini garanti eder. Bu anlatım insanoğluna bir umut ve cesaret olarak yardımcı olur. Yapay zekâda ise gelişim, bilgisayar zekâsının cehaletin yetersiz güçleri üzerine zaferini garantilemektedir. Tanrı, bilimsel evrimde gelecek için aşkın garantiler sunar fakat olayların tarihi ve bağlamsal ahlaki statüleri onların tarihi hedeflerini etkiler.¹⁰ Bu açılardan yapay zekânın geliştirilmesi düşüncesinin arkasında dini saiklerin var olduğu iddia edilebilir veya insanlığın dini yaşantıları veya birikimleri ile doğrudan bir bağlantısının bulunduğunu iddia edilebilir. Ancak yapay zekânın sonuçlarının dine uygun olup olmayacağı veya dinin öngördüğü gibi bir mutluluk getirip getirmeyeceği şimdilik belirsiz görünmektedir.

2. Yeni Teknolojiler Ve Yapay Zeka

Yukarıda değindiğimiz gibi teknolojinin gelişim sürecinin ve ona karşı yöneltilen eleştirilerin anlaşılması yapay zekâyâ karşı yöneltebilecek eleştiri ve itirazların anlaşılmasına ve yapay zekâyâ ulaşılacak ufuklara kapı aralayacaktır. Teknolojinin insan hayatına getirdiği değişimlere karşı itirazların Rousseau'ya kadar uzandığını söylemek mümkündür. Onun 1750 tarihli "Bilimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk" adlı eserinde

⁸ Robert M. Geraci, "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence", *Journal of the American Academy of Religion* Vol. 76, No. 1, (March 2008): 138.

⁹ Robert M. Geraci, "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence", 159.

¹⁰ Robert M. Geraci, "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence", 160.

gelişen teknolojiye ve teknolojiyi geliştirmeye şartlanan insan anlayışına karşı itirazları görülür. Rousseau, o dönem kısaca medeniyet olarak isimlendirilen teknoloji arayışlarının insanlığın hakikat arayışına hiçbir katkı sağlayamadığını gördüğünü söyler. Şu satırları, onun teknoloji ve insanlık olarak kısaltabileceğimiz ayırımı nasıl bir gözlem yaptığını güzel bir şekilde özetlemektedir. “Bilimler ve sanatlar, kemale doğru geliştiği nisbette nefislerimizi yozlaştırmakla kalmadığı gibi, bilimler ve sanatlar da doğuşunu bizim rezâlimize borçludur. Kadim dünyanın siyasetçileri mütemadiyen maneviyat ve faziletten söz ederken bizimkiler yalnızca ticaret ve paradan bahsediyor”¹¹

Rousseau’dan sonra Thomas Carlyle teknoloji eleştirisinde kavramsallaştırmalarla olaya yaklaşmasıyla erken dönemde teşhiste bulunmuş bir akademisyen olmuştur. Onun 1829 tarihli bir yazısında mekanikleşme ve makineleşme ile oluşmaya başlayan mekanistik toplum tasavvurunun otonom teknoloji denen şeye yol açacağı, bunun da insanlığı rasyonelliğe ve araçsallığa mahkûm edeceği, bu şekilde de araçların amaçları belirler hale geleceği tespitleri çok dikkat çekicidir. O yine bu makalesinde yaşadıkları çağa bir ad koymak gerekirse fazilet veya hikmet çağı değil de “makine çağı” demek gerektiğini söyler. Kendilerinden önceki dönemin simgesi olan saban insanın gücüne ve kontrolüne bağlıdır ve bunu simgeler. Makine, o dönemin özelinde buhar makinesi ise, özerk bir teknolojiye işaret eder. Bu anlamda o makineyi bir sembol, bir metafor olarak almıştır. Bu metafora göre artık makineleşme bizim eylem ve davranış tarzlarımızı belirlemekle kalmaz, aynı zamanda duyuş, düşünüş ve bakış açımızı da tamamen kontrolü altına alır. Öyle ki insanlarda kalpleri ve kafaları ile mekanikleşmiş duruma gelmektedirler.¹² Tam da bu noktada, yani insanlık tarihini dönemlendiren noktada bir bilgisayar bilimleri uzmanı/mühendisinin söylediği şu ifadeleri hatırlatmak istiyoruz: “Tarihte üç büyük olay vardır. Bunlardan ilki kainatın oluşumudur. İkincisi yaşamın başlangıcının olmasıdır. Üçüncüsü de yapay zekanın ortaya çıkışıdır.” BBC televizyonu ile söyleşisinde MIT Bilgisayar Bilimleri laboratuvar yöneticilerinden Edward Fredkin’in kullandığı yukarıdaki ifade-

¹¹ J. J. Rousseau, *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, trc. Selahattin Eyüboğlu, (İstanbul: MEB Yay., 1989), 27.

¹² Bedri Gencer, “Medeniyet Savaşında Teknoloji”, *Birey ve Toplum Cilt 2 Sayı: 4*, (Güz 2012): 10.

ler Carlyle'den yaklaşık iki yüzyıl sonra yeni bir eşikte olduğumuzu fısıldamaktadır.¹³ Bu eşğin adeta bir oyun veya program güncellemesi gibi teknoloji anlayışı ve çağının güncellenmesi olduğu düşünülebilir. Fakat bu güncellenmenin tüm alışkanlık, algı, davranış ve hatta hayatımızı baştan aşağıya yenileyebileceğini görmemiz gerekmektedir.

Teknoloji tenkitlerine geri döndüğümüz zaman teknolojinin kendini ortaya çıkararak saikler bağlamında Protestanlıkla ilişkilendirilmesi hasebiyle Katolik ve İslam entellektüellerinden sıklıkla eleştiri aldığını söylemek mümkündür. Ancak bu eleştirilerin artık günümüze ulaşan veçhesi ile bir –öteki- söylemini aştığı, “Katolikliğe, Müslümanlığa karşı teknoloji” söyleminden çıkıp “insana karşı teknoloji” ortak paydasına ulaştığı görülmektedir.¹⁴ Teknolojinin de günümüzde artık yapay zekâ adı altında ele alındığını düşünürsek “insana karşı yapay zeka” dikotomisinin birçok disiplinin ana konusu olacağı ve hatta olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Çünkü burada söz konusu olan insanlığın gidişatı olacak gibi görünmektedir.

154 2.1. Yeni Teknolojiler Yapay Zeka ve Toplum

OMÜİFD

Teknoloji eleştirilerinden sonra yapay zekânın var olacağını öngördüğümüz bir toplum incelemesine geçebiliriz. Öncesinde günümüzde devam eden yapay zekanın insanlığın iyiliğine mi yoksa kötülüğüne mi neden olacağı tartışmalarına kısaca göz atmakta fayda var. Yakın zamanlarda iki teknoloji devi şirketin sahibi ve CEO'su arasında yaşanan yapay zekânın insanlığın sonunu getirme ihtimalinin olup olmadığı tartışması gündeme geldi. Bu şirket yöneticilerinden Tesla ve SpaceX'in kurucusu ve CEO'su Elon Musk yapay zekâyı belli sınırlar içinde tutacak kanunlar çıkarılması gerektiğinin altını çizdi ve bunun yapılamamasının insan medeniyetinin geleceği için büyük risk taşıdığını ilan etti. Musk bu düşüncesinde yalnız görünmüyordu. Ünlü fizikçi Stephan Hawking'in de “yapay zekâ kendisini geliştirmeyi sürdürebilir ve hatta kendisini yeneden biçimlendirebilir. Son derece yavaş işleyen biyolojik evrimle sınırlı olan insanlar bu tür bir güçle yarışamaz” sözüyle Musk'ın tarafında yer aldığı görüldü. Karşı tarafta yer alan Facebook kurucusu ve CEO'su Mark Zuckerberg ise yapay zekânın insanlığın faydasına olacağını düşündü-

¹³ Harun Pirim, “Yapay Zeka”, *Journal of Yaşar University* (2006/1):82.

¹⁴ Teknolojiye karşı söylemlerin tarihsel serüveni ve detaylı bilgi için bkz. Bedri Gencer, “Medeniyet Savaşında Teknoloji”, 7-26.

ğünü söyleyerek şöyle diyordu: “Yapay zekâ konusunda iyimserim. Karanlık senaryolar uyduranları anlamıyorum.”¹⁵ Yapay zekâ hakkında endişe duyulmasına neden olan gelişmelere bakıldığında şunlarla karşılaşılmaktadır. Güney Kore Kuzey Kore sınırını kendi başına devriye atabilen makineli tüfekli robotlar korumaktadır. Bu robotlar sınıra yaklaşan birini gördüğünde “eller yukarı” diyor ve 30 saniye içinde ateş edebiliyor. Boston Dynamics şirketinin ürettiği bu robotların bir gün kendi askerlerine ateş edebileceği endişesi duyuluyor. Microsoft şirketinin ürettiği Tay isimli yapay zekâ karakter tweet atacaktır ve insanlara cevap verecek şekilde programlanmıştı. Ancak zaman içinde Hitler hayranı ve soykırım meraklısı haline dönüştü ve kapatılmak zorunda kaldı. Deepmind adı verilen bir deneyde insan beyni model alınarak tasarlanan bir bilgisayar sistemi elma toplama oyununda elmalar azalınca diğer bilgisayarı kapatarak daha fazla elma toplamaya çalıştı. Luna adlı bir yapay zekâ programı “Erkek arkadaşım bana vurdu ne yapmalıyım” sorusuna göre programlanmamıştı. Ancak uygulama bu tür bir soruya mantıklı cevap verme becerisini kendi başına geliştirdi ve nihayet soruya “Eğer biriyle çıkıyorsan ve o kişi sana fiziksel şiddet uyguluyorsa onu terk etmelisin” şeklinde yanıt verdi.¹⁶ Yakın zamanda Facebook uygulaması kendi programlarının birbiriyle konuşup öğrenmelerini sağlamak amacıyla diyalog kurmalarına imkân veren bir ortam kurdu. Başlangıçta bilgisayarlar birbirlerine bilgi ve veri sağlayarak konuşacaklardı ve öylece oldu. Ancak bir müddet sonra bilgisayarlar kendi aralarında bir dil geliştirmeye başladılar. Kendilerince gereksiz gördükleri kelimeleri çıkararak insanın anlayamayacağı bir şekilde iletişim kurmaya başladılar. Bunun üzerine uygulamaya son verildi.¹⁷

Bütün bu dikkat çeken ve insanı tedirgin eden gelişmelerin yanında yapay zeka uygulamalarının ve gelişiminin insanlığa büyük faydalar sağlayacağını düşünenlerin bakış açılarına ve düşüncelerine göz atmak da gereklidir. Bu bakış açısına göre yapay zeka insanı sayısız faydalar sağlayacaktır. Bunların bir sınırı bile olmayabilir. Örneğin implant teknolojilerle insan vücuduna zerk edilen sistemler ve yapay organlar

¹⁵ Ebru Çolak, “Yapay Zeka Dost mu Düşman mı?”, *Derin Ekonomi* 28 (Eylül 2017): 122.

¹⁶ Çolak, “Yapay Zeka Dost mu Düşman mı?”, 124.

¹⁷ Chip Online, “Yapay Zeka Kendi Özel Dilini Geliştirdi”, erişim: 15.07.2018, https://www.chip.com.tr/haber/yapay-zeka-kendi-ozel-dilini-gelistirdi_70948.html.

geliştirilecek ve insan sağlığı başta olmak üzere birçok alanda fayda üretecek sistemler topluma hizmet edecektir. Kıyafetler onları giyen kişilerin sağlığı ve yaşam konforuna yönelik bilgiler verebilecek, uyarılar yapabilecektir. Fabrikalar ve şehirler her geçen gün daha akıllı olacaktır. Şehirlerin her noktasında birbirleriyle etkileşen ve iletişim halinde olan milyonlarca sensörün desteğiyle insanlar sorunsuz bir yaşam sürdürme yolunda ilerleyecekler.¹⁸ Yapay zekâlı otomobiller ve çeşitli eşyalar insanların eşya ve araç kullanımını anlayışını kökten değiştirebilecektir. İnsanlar araç sahibi olmayacak, sokaklarda herkesin hizmetine hazır bekleyen araçlar ihtiyaç duyanın kapısına giderek hizmet verecek, böylece araç sahibi olmak gibi bazı ihtiyaç kalemleri ortadan kalkabilecektir. Aynı şekilde nakliye araçlarının da yapay zekâ ile idaresinin mümkün olması ile daha güvenli ve düzenli bir şekilde taşımacılık hizmetleri yapılabilecektir. Bu tür yeniliklerin getireceği toplumsal değişim unsuruna olumlu yaklaşım içinde olanlar insanoğlunun paylaşım felsefesini benimseyecek olmasını öngörmektedirler. Özel araçlarını komşuları ve başka insanlarla birlikte kullanmanın sahip oldukları alet ve araçları başkası ile paylaşma anlayışını geliştireceğini ve toplumsal uyumu artıracaklarını öngörenler vardır.¹⁹

156

OMÜİFD

Ancak olaya farklı açıdan bakanların argümanları da görmezden gelinemeyecek derecede güçlüdür. Yapay zekâlı araçların programlandıkları amaç için diğer yapay zekalara engel olmaya çalıştıkları görülmüştü. Örneğin bir yere ulaşmak için en kısa sürede ve en kısa yoldan gitmeye çalışan bir uçağın diğer hava araçlarının rotalarını ve yollarını değiştirmeye kalkması çeşitli uçak kazalarına ve felakatlere yol açabilir.²⁰ Bunun yanında işlerin yapay zekâlı makinelerce yapılması bir işsizlik sorununu da beraberinde getirecektir. Örneğin sadece Amerika'da üç buçuk milyon ağır vasıta sürücüsünün çalıştığı kamyon ve tır taşımacılığı sektöründeki şoförlerin işsiz kalması söz konusudur. Yapay zekânın insanları işlerinden ettikçe zenginlik ve gücün her şeye hükmeden bilgisayar programlarını kontrol eden çok dar bir elit çevrenin eline geçmesi mümkündür. Noah Harari'ye göre yapay zekânın insanların işlerini yapmaya başlamasıyla amaçsız ve işe yaramaz bir insan topluluğu ortaya

¹⁸ Ercan Öztemel, "Endüstri. Ve Yapay Zeka", *Bilim Teknik* 607, (Haziran 2018): 84.

¹⁹ Öztemel, "Endüstri. Ve Yapay Zeka", 84.

²⁰ Future of Life Institute, "Benefits & Risks of Artificial Intelligence", erişim: 28.08.2018, <https://futureoflife.org/background/benefits-risks-of-artificial-intelligence/>, Noah Harari, *21. Yüzyıl için 21 Ders*, trc. Selin Siral, (İstanbul: Kolektif Kitap, 2018), 35.

çıkmağa başlayacaktır. Gençlerin 20 yaşında üniversitede öğrendiği her şey 40 yaşlarına geldiğinde geçerliliğini yitirmiş olacaktır. Bu süreç sonucunda hiçbir işe yaramayan büyük bir insan sınıfı ortaya çıkmış olacaktır.²¹ İşin ilginç yanı bütün bu toplumsal kestirimlerin çok hızlı bir şekilde gerçekleşecek olmasıdır. Bu hız, tedbir ve önlem alınmasını veya gerekli altyapının hazırlanmasını imkânsız kılabılır. Bir sosyal politika geliştirilmesine fırsat olmadan sosyal patlamalar yaşanabilir ve dahası siyasal yönetimlerin olayı analiz edecek ve çözümleyecek zamanı bulamamasına neden olabilir. Bundan dolayı sosyal bilimler paradigmasının da değiştirilmesi ve şimdi fantezi, bir kara senaryo gibi düşünülebilecek meta verilerle dayanmayan tabloların değerlendirilmesine ihtiyaç duyulabilir. Bilimsel geleneğe ve alışılmışı uymayan yöntemlerle çözüm geliştirmek zorunda kalınabilir. Bu açıdan yapacağımız değerlendirmeler yeni durumlara karşı bir hazır bulunuşluk kaygısı taşımaktadır.

Çok hızlı ve radikal değişimlere gebe olsa da yapay zekâ toplumu gelişen teknolojinin getirdiği toplumsal sonuçlardan bağımsız düşünülemez. Bu açıdan teknolojik araçların toplumda meydana getirdiği değişimlere göz atmak gerekmektedir. Toplumsal alanda en büyük etki medya ve internet tabanlı iletişim araçlarının insan yaşantıları, ilişkileri, beklentileri ve algılarını değiştirmesidir. Bu değişimler tamamıyla toplumu dönüştürmektedir. Öyle ki insanoğlunun kazanımı olan değerler bu dönüşümlerden etkilenmekte ve bazen kısmen değişime uğramakta bazen de tamamıyla kaybolmaktadır. Örneğin televizyonun toplum hayatına girmesi ile komşuluk, akrabalık ilişkileri oldukça etkilenmiş ve karşılıklı ziyaretler kaybolmuştur. Televizyonun az bulunması sebebiyle ile bu tür mecburi ziyaretler varsa bile beyaz camın seyredilmesi amaçlı olduğu için ilişkilerin niteliği düşmüştür. Böylelikle komşuluk, akrabalık ilişkileri gibi toplumsal değerler kaymetini yitirmiştir. Günümüzdeyse internetin yaygınlaşması ve cep telefonlarının internete bağlanması ile aile içindeki birliktelik kaybolmuştur. Artık neredeyse aynı evin içindeki bireyler bile telefon üzerinden haberleşir duruma gelmişlerdir. Öte yandan bireylerin insan olması hasebiyle taşıdıkları itiyatlar ve beklentiler internet üzerinden olan ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Yani bireysel istek ve tatmin beklentileri internet üzerinden karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu manada V-log gibi uygulamalar bireyselleşmeyi gösterirken görünürlük

²¹ Ebru Çolak, "Yapay Zekâ Dost mu Düşman mı?", 124.

peşindeki insanoğluna farklı bir yol açmaktadır. Gözünü telefonda ve ekrandan ayıramayan bireyler bir yandan ekranlarla baş başa ve yalnız kalmayı hedeflerken diğer yandan video paylaşım sitelerine yükledikleri videoların tıklanma sayısını artırmaya çalışarak görünürlüklerini artırma peşine düşmektedirler. Vine ve v-loglarla yapılan bu kendini gösterme çabası insanoğlunun teknolojiye odaklanan güncel yaşam biçimlerinin ötesinde tanınırlık kazanmak gibi insanî arzu ve isteklerinin etkisinde kalmaya devam ettiğini göstermektedir.²² Buradan hareketle yapay zekâ gelişmelerinin tümünün insanî olanı kapsamı gerektiği ve eninde sonunda insanî olana göre şekilleneceği sonucuna ulaşabiliriz.

Sosyal medya üzerinden görünürlük kazanmanın toplumu götürdüğü yerlerden biri bireyi kendi davranışlarının ahlaki sorumluluğunu almaktan uzaklaştırmasıdır. Sanal alemde gerçek bir iletişimin sorumluluk gerektiren diğer unsurlarından muaf olduğunu düşünen birey, sadece almaya odaklanan bir bakış açısıyla olaylara bakacağı için gerçek hayatla bir kopukluk ve uyumsuzluk içine düşebilir. Bu durumun bir benzerini yüz yıl önce Max Weber'in bürokrasi karşısında bireyin durumunu tahlil ettiği açıklamalarında bulmak mümkündür. Buna göre Weber insanın kendi ürünü olan bürokrasi ile kendi davranışlarının sonuçlarından uzaklaşacağını iddia etmekteydi.²³ Bürokrasi karşısında bireyler davranışlarının gerçek failinin sistem olduğu iddiası ile kendi davranışlarının ahlaki sorumluluğu altına girmekten uzaklaşmaktaydılar. Benzer şekilde Baumann Yahudi mezalimini yapan Nazi örgütlenmesini ve bu örgütlenmede yer alan bireyleri örnek gösterdiği çalışması ile duruma yeni bir örnekleme getirmiştir. Tek başlarına kaldıklarında bunu onaylamayan,

158

OMÜİFD

²² V-log : İnsanların internette yaptıklarını veya yaşadıklarını anlattıkları video kayıtlarına denir. Bireysel internet sitelerinin kurulması ile hayatımıza giren bloglar günümüzde yeni neslin yazıdan çok video ile kendini anlatma isteği sonucu v-loga dönüşmüştür. Özünde düşüncelerin ve yaşananların yazı diliyle değil de video kaydıyla anlatılması olan Vlogu çeken kişilere de Vlogger denmektedir.

Vine: Akıllı telefonlar ve tabletler ile video çekimi ve paylaşılması imkanı sunan bir sosyal medya uygulamasıdır. Önce bağımsız bir site olarak yayına başlamış daha sonra twitter adlı yaygın kullanımlı sosyal medya sitesi tarafından satın alınarak kendine bağlı bir uygulama olarak kullanıma devam etmiştir. Videoların 6 saniye ile sınırlı olması vine'in öne çıkan özelliğidir. Bu video ile bir olay, durum, norm ve akla gelebilecek her şey adeta karikatürize edilerek verilir. Bu boyutu ile vine'a video karikatür olarak bakılabilir.

²³ Antony Giddens, *Sosyoloji*, trc. Cemal Güzel, (İstanbul: Kırmızı, 2008), 691.

yapılanları kabul etmeyen ve anlamlandıramayan Alman askerleri sistem içerisinde istenilen her şeyi yapmışlardır. Yaptıklarından kendilerini sorumlu tutmamışlardır. Günümüz sosyal medya ortamlarında konseptin bunu gerektirdiği, uygulamaların formatının kişiyi görsel reklam yapmaya zorladığı savunmasının bireyi davranışlarının sorumluluğunu almaktan uzaklaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yapay zekânın daha çok öne çıkacağı, seçenekleri daraltacağı, insanlar adına tercihler yapıp istatistiksel eğilimlere göre bireylerin davranışlarını yönlendirdiği bir toplumda bu tür sorumluluktan kaçınma durumlarının çok daha sık ortaya çıkabileceği öngörülebilir.

Sosyal uyum deneyleri, insanın uyma ve itaat etme potansiyeli ile yapay zekânın etkisine girebileceğini, kitlelerin çok kolayca manipüle edilip, kontrol edilen bir kültüre yönlendirilebileceğini göstermektedir.²⁴ Nerede, ne zaman, ne yapacağını tamamen yapay zekâyâ bırakacak bir insan neslinin çok uzak olmadığını söylemek mecburiyetindeyiz. Yemek, içmek, uyumak, bedensel ihtiyaçlarını karşılamak, eğlenmek ve dinlenmek döngüsüne hapsedilmiş bir yaşam formunu kabullenmeye mecbur bırakılmış insanlığın, kendisi yerine düşünen yapay zekâların varlığını kabullenmeye eğilim gösterebileceği ihtimal dâhilindedir.

Sosyolojik olarak yapay zekaya olan ilginin ve onun toplumsal hayata bağlanma noktasının kaos ve düzen ikileminden kaynaklandığı söylenebilir. İnsanoğlunun her eyleminde anlamsızlık demek olan kaosa karşı bir düzen arayışının var olduğu yadsınamaz.²⁵ Bu bağlamda yapay zekâ tartışmalarını bir düzen arayışından ayrı değerlendiremeyiz. Yapay zekâyâ olan bu yönelimin insanoğlunun kaosa dolu gördüğü dünyaya düzen getirme çabalarının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Aslında aydınlanma filozoflarından itibaren yapılan arayışların, sanayileşme hareketlerinin ve bütün teknolojik icatların bir düzen geliştirme teşebbüsü olduğu söylenebilir. Her yeni makine ve yapılan teknolojik icatlar kendi içlerinde birer düzen geliştirerek dünyanın kaosa çözümler getirmektedir. Kaoslarla dolu dünyada sürekli düzen arayışında olan insanın kendi sağlayamadığı düzeni yapay zekâdan beklemesi şaşılacak bir durum değildir. Ancak insanoğlu sıklıkla bulduğu veya bulduğunu sandığı çö-

²⁴ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, (İstanbul: Evrim Yayınları, 1999), 67.

²⁵ Zygmund Baumann, *Sosyolojik Düşünmek*, trc. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2017), 197.

zümlelerin ve gelişmelerin yeni sorunlara neden olduğunu görmüştür. Ulaşım sorununa çözüm bulmak için otomobili üreten ancak onun yol açtığı trafik sorunu ile baş etmek zorunda kalan, gıda ve açlık sorununa gübreyi üreterek çözüm getiren ancak bu kez de yer altı sularının kirlenmesi problemiyle yüz yüze kalan insanoğlu kendi düzen arayışlarının yeni kaoslara neden olabildiğinin tecrübesini yaşamıştır. Yakın dönemde devrim olarak nitelenen genetik mühendisliği projelerinin ürünü genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO) sebep olduğu alerjik rahatsızlıklar ve zincirleme biyolojik reaksiyonların getirdiği felaketlerle baş etmek zorunda kalacak gibi görünmektedir. Bu durumdaki insanoğlunun yapay zekâdan medet ummasının kendi ürettiği çözümsüzlüklere çözüm ümidi nedeniyle olduğu düşünülebilir. Ancak bu böyle ise bile bir “denize düşen yılanı sarılır” refleksi ile yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bunun yine başka bir felakete yol açmayacağını kimse garanti edemeyecektir. Burada gözden kaçırılan nokta yapay zekâ geliştiricilerinin bugünkü ve şu andaki üreticilerle sınırlı kalmayacağı gerçeğidir. Olaya farklı açılardan bakıp kendine ve kendi grubuna üstünlük ve çıkar sağlamak isteyenlerin yapay zekâdan beklenen düzeni taraflı olmaya zorlayacağı düşünülebilir. Öte yandan genetiği değiştirilmiş organizmalarda olduğu gibi öngörülemeyen zincirleme reaksiyonların olabileceği de hatırdan tutulması gereken bir noktadır.

İnsanın ihtiyacı olan dinin, isteklerin çoşturulması esasına dayanan üretim dünyasında ve bu dünyanın ürünü olacak yapay zekâ dünyasında nerede duracağı önemlidir. Dolayısıyla geleceğimizi ve gelecekteki sosyal yaşamı şekillendirmesi muhtemel teknolojiyi üretenlerin diğer bütün sosyal yaşam formlarını tehdit ettiğini söylemek abartı olmayacaktır. Bu tehdit, yapay zekânın tüm yönelimleri ve seçenekleri istatistikî verilere göre belirlemesi sonucu ortaya çıkacak gibi görünmektedir. Sayısal algoritmalara göre yolunu belirleyen bir toplumun, binlerce yıllık aşkın ve insani birikim içeren dini değer ve söylemlere istatistikî gözüyle bakıp hayatın dışında tutması ihtimal dâhilindedir. Bu tehditle karşı karşıya kalan insanlığın, insanoğlunun kaim mirası ve zenginliği olan dinlerin ve dinlerin getirdiği değerler ile etik kurallarının unutulmasına izin vermesi gerekir. İlk anda dinlerin ve değerlerin unutulabileceği iddiası pek inandırıcı gelmeyebilir. Ama bu tehlike kitaplar ve interpedialar üzerinden bir kaybolmayı ifade etmemektedir. Bu tehlike, toplumsal hayattan ve alışkanlıklardan din ve değerlerin uzaklaşmasıdır. Yapay zekânın

üzerine oturacağı ve insanlığı zorlayacağı düşünme biçimi, istatistiki genellemelere dayanan ve yapay zekânın öğrenmesini sağlayan derin öğrenme algoritmaları olacaktır. Bu düşünme biçimi tamamen niceliksel bir özellik taşımaktadır. Bu nicelikler yapay zekânın hareket tarzını belirleyen milyarlarca ölçüme dayanan eğilimlerin sonucudur.²⁶ Milyarlarca ölçümün yapay zekânın her hareketinde belirleyici olması bir akışkanlık bulutu yaratması ile etik kuralların ve dini kuralların uygulanmasında sayılara ve insanların tercihlerine dayanmaması nedeniyle bir mantıksızlık ithamına maruz kalmasına neden olacaktır. Vicdan, değer gibi manevi pratiklerin niceliksel çoğunluğa ulaşamaması, tercihlerin yapay zekaya bırakıldığı bir dünyada bu değerlerin ihmal edilmesine ve yavaş yavaş unutulmasına yol açabilir. Bunun sonucunda ise bilincin de makineleşmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınabilir.

2.2. Sosyolojik Başlıklar Çerçevesinde Toplumsal Hayatta Yaşanabilecek Değişiklikler

Her yenilik mevcut düzeni değiştirebilecek ve o sistemin içinde yaşayanları olumsuz etkileyebilecek etkilere gebe dir. Ancak olumlu yönde değişikliklere de imkan verebilir. Yapay zekâda bir çığır sayılması sebebiyle birçok avantaj ve dezavantajı beraberinde getirecektir. Bu imkânların ortaya çıkarılması ve mümkün olabilecek müdahalelerle önünün açılması bilimin insanlığa bir hizmeti olacaktır. Bu bölümde sosyolojik başlıklar altında insanlığın yapay zekâ tecrübesi ile yaşaması muhtemel süreç ve değişiklikleri ele almaya ve bir takım öngörülerde bulunmaya çalışacağız. Bu bağlamda düşünülmesi gereken ilk başlık günlük yaşam pratikleridir. Yapay zeka günlük toplumsal yaşam ve toplumsal etkileşim pratiklerini değiştirebilir mi? Yüz, jestler ve duyguların robotik ortamda ve kodlanmışlık bağlamında nasıl yaşayacağı öngörülebilir mi? Örneğin olumsuz tepki vermeye de meyilli olan insan davranışı karşısında bir yapay zekalı iletişim robotu ne tepki verecektir. Çatışma, uyuşma (karşılıklı kabul), etkilenme gibi ilişkilere yön veren ve daha çok duygusal etmenler tarafından oluşturulan tavırların yapay zekanın yön verdiği robotik diyaloglara ne kadar uygulanabileceği bir soru işaretidir. Bireylerarası sorunlarda zaman zaman çatışmalara ihtiyaç duyulur. Bireyler duygusal beklentilerini, küçük sineye çekmelerden oluşan gerilimlerini bazen çatışmayla, bazen anlayış bekleyen bir tavır koyma ile karşı tarafa bildirir ve karşılı-

²⁶ Emre Sermutlu, "Derinliklerdeki Zeka ve Etik", *Bilim Teknik Dergisi* 602, (Ocak 2018): 60.

ğında insanca bir anlayışla hallerinin anlaşılmasını beklerler. Bu tür insancıl iletişim ihtiyacının giderilmesi noktasında en kötü iletişimin bile bir robotun sağlayacağı iletişimden daha insani olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu aşamada insani olanın doğallığını arama adına toplumun dini olana yöneleceğini öngörebiliriz. Makinelerin her ihtiyaca cevap verdiği bir dünyada insani bir gülümseme, teselli, teşvik, şefkat arayışı ortaya çıkacaktır. Bunun yerinin dini ortamlar olacağı öngörülebilir. Makineleşmeden kaçış yönünde dini ortamlar insanoğlunun en önemli sığınağı olacak gibi görünmektedir. Tüm doğallığıyla bir ibadet mekânında buluşan ve yapaylığın olmadığı bir toplulukta duygu ve samimiyetlerini paylaşan insanoğlu, dinin sunduğu kadim olanaklardan istifade etmeye devam edecektir. Teknolojinin getirdiği sanallığın ve yapaylığın bireyleri dini mekânlara daha çok yönlendireceği, bireysel ve toplumsal olarak dini yaşayışların niteliğinin ve yoğunluğunun artabileceği düşünülebilecek öngörülerden biridir.

162
OMÜİFD

Yapay zekânın toplumsal hayatta bireylere kendini en çok hissettireceği alanlardan biri iletişim alanı olacak gibi görünmektedir. Çağrı merkezleri, başvuru hizmetleri, giriş çıkış ve güvenlik noktaları, mesai kontrol üniteleri, fabrikalarda bölümler arası iletişim ve departman iletişimleri daha şimdiden yapay zekanın kontrol ettiği veya hizmet sağladığı alanlardır. Bu alanlardaki iletişim, kodlanmış olumlu iletişim modelleri ile yürütülmektedir. Bu şekilde devam edeceği de öngörülebilir. Toplumdaki her bireyin bu tür olumlu iletişim dilini kullanmadığı bir gerçektir. Özellikle resmi kurumlarla veya kurumsal yapılarla fazla muhatap olmayan toplum kesimlerinin daha çok argo içeren, samimi olarak nitelenebilecek fakat nezaket eksikliği olan bir dili kullandıkları görülür. Bu dil bazen kullananlar tarafından samimiyet olarak nitelense de akran şiddeti, cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, kabalık vb. gibi istenmeyen öğeler içerebilmektedir. Yapay zekânın hayatın daha çok ayrıntılarına girmesi ile çok daha fazla sayıda bireyin hayatına resmi bir dilin ve davranış tarzının ulaşacağı düşünülebilir. Dilin ve olasılıkların olumlu tavırlar üzerinden kodlanmış olduğu ortam, bu ortamın sağladığı ve getirdiği normlar ile dil, olumsuz olan ve dinin onaylamadığı olumsuz bir dilin ve davranışlarının ortadan kalkmasına yardımcı olabilir gibi görünmektedir. Yani yapay zekânın hayatlarımıza hâkim olması ile nezaket, adalet, eşitlik ve olumlu iletişim dili gibi kavramlar toplumsal hayata yerleşip toplumsal hayatı daha yaşanabilir bir hale getirebilir. Resmîyetin olumsuzluğu ve iticiliği

gibi yukarıda bahsettiğimiz soğuklukların hâsıl olması ihtimali ile beraber yapay zekânın olumsuz dilin ortadan kalkması yönünde böyle bir katkısı olabilir.

Sosyolojik olarak bir toplumu incelemeye çalıştığımızda makro düzeyde onu tanımlamaya başlayacağımız düzey sınıflar düzeyi olacaktır. İster alt sınıf-üst sınıf ayrımı şeklinde olsun, ister alt, orta, üst sınıf veya daha çok sınıflandırılmış düzeyde olsun tabakalaşma, toplumsal yaşamın vazgeçilmez sonuçlarından ve tanımlama yollarından biridir. Sınıflar yaşam tarzları, harcama biçimleri, mekânlarının farklılığı, tüketim alışkanlıkları ve daha birçok yaşamsal farklılık ile birbirinden ayrılır. Yapay zekâ toplumsal sınıf ayrımlarının değişmesine neden olabilecek gibi görünmektedir. Üst sınıfın farklı olmayı arzuladığı veya öyle olması zorunluluğu hissettikleri bazı ayırıcı özellikler vardır. Örneğin şoför ile seyahat etmek, daha pahalı ve lüks evlerde ve eşyalarla yaşamak, lüks ve zengin mekânlarda yemek, gece hayatı yaşamak, aracını valeyeye vermek, geniş ve bahçeli evlerde yaşamak gibi. Ama araçların yapay zekâ ile hareket ettiği, arabalara sahip olunmayan, ihtiyaç duyulduğunda kapıya yapay zekâlı bir aracın geldiği, yaşam alanlarının ve evlerin yapay zekâ tarafından tasarlandığı, lüksün ve rahatlığın son raddesinde herkese sunulduğu bir dünyada bunlar mümkün olamayacak gibi görünmektedir. Yani dolayısıyla üst sınıf ile orta sınıf ve daha alt sınıflar arasında ayırt edici davranışların azalacağı öngörülebilir. Bunun, dinin idealize ettiği birlikte yaşama ve eşitlik idealine uygun olduğu söylenebilir. Bu açıdan yapay zekânın dinin ideallerine yardımcı olacak sonuçlar doğurabileceğini öngörebiliriz. Ancak farklılıklar arayan insan ihtirasının buna karşın ne gibi yenilikler getirebileceği de sorgulanması gereken başka bir sorudur. Öte yandan yine yapay zeka bu derece ilerlemişken ve insanlık olarak Mars'a araçlar gönderilirken dünyada her gün 800 milyon kişinin aç uyuduğu ve 1,3 milyar kişinin elektrikten mahrum yaşadığı, 2,4 milyar insanın genel sağlık hizmetlerinden yararlanamadığı gerçekliği önümüzde durmaktadır.²⁷ Yapay zekâ özelinde teknolojik gelişmelerin tüm dünya çapına yayılmadan gerçekleşmesi durumunda faydalarının merkez

²⁷ United Nations Development Programme, "Human Development Report 1999", erişim: 10.10.2017, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/260/hdr_1999_en_nostats.pdf
United Nations Development Programme, "2014 Human Development Report", erişim: 15.10.2017, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>.

lkeler denilen batı ve bazı uzak doğu ülkeleri ile sınırlı kalacağı muhakkaktır.

Yapay zekânın yoksulluğu yenmede bazı yenilikler getirebileceği ve faydalar sağlayabileceği akla gelmektedir. Yoksulluk, retim bir hayli bol olduğu dünyamızda küresel eğitsizliğin bir sonucu sayılabilir. Ayrıca lüks yaşam ve israfın da yoksulluğa neden olan alışkanlıklar olduğu görülür. Yani küresel anlamda yoksulluğun insanın hırslarının, adaletsizliğinin, kötü yönetiminin sonucu olduğu söylenbilir. Yapay zekânın ise şimdiden senaryo ve kitap yazdığı, ekonomi haritalarına yön verdiği biliniyor. Kısa süre içinde ise politikaya girmesi, insanlığın gidişati için senaryolar üretmeye başlamasını öngörmek zor değildir. Bu süreçte yapay zekânın insani hırslardan arınmış, sayısal denklem ve eğitliklere dayanan ilkelerle daha eğitliki politikalar üreterek küresel eğitsizliğe ve yoksulluğa bir are üretebileceğini düşünebiliriz. Ancak bu noktada yapay zekânın, yapay zekâyı üretenlerin hoşlarına gitmeyecek ve çıkarlarına hizmet etmeyecek şeyler söyleyebileceği ve mevcut küresel düzene aykırı söylemlere neden olabileceği öngörüsü ile kodlamaları ve girdileri hali hazırdaki adaletsiz küresel sistemin var olan kalıpları ile girmeleri ihtimali vardır. Bu da yapay zekânın küresel hegemonyayı daha kalıcı hale getirmesi tehlikesini beraberinde getirecektir. Bu açıdan yapay zekâ teknolojisi geliştirilirken çok ortaklı ve tüm dünya insanların gözeten temel ilkelere sahip bir işbirliğinin yapılması zorunluluğu vardır. Bugünkü şekliyle işletim ve donanım sistemlerinin (Intel ve Windows gibi) tek bir ülke menşeili olması ve tüm yeni yazılımların buna eklenmek üzerinden çalışması durumunda sadece o ülkenin çıkar ve görüşlerinin yapay zekâyâ hâkim olması tehlikesi vardır. Bu da yapay zekânın geleceğe yön verebileceği ihtimali düşünülürse, emperyalist emellerin ve mevcut küresel yapının çok uzun bir tarih diliminde varlığını devam ettirmesi anlamına gelebilir. Bilimin insanlığın ortak mirası olduğu herkes tarafından kabul edilir. Yapay zekâ teknolojisi de bu mirasın bir ürünüdür. Bu açıdan yapay zekânın, tüm insanlığın bir kazanımı ve işbirliğinin ürünü olduğu gerçeğinden hareket edilmesi, kapitalist ve emperyalist çıkarlardan çok tüm insanlığın faydasına sonuçlar ortaya koyabileceğinin kabul gerekmektedir. Savaşlarla dolu insanlık tarihi bu uzlaşının sağlanması konusunda umutlu olmamıza engel görünmektedir. Bunun için tüm devletlerin yapay zekâ çalışmalarında kendi araştırmalarını yapma zorunluluğu vardır. Ancak bu sefer yapay zekâ ve yapay zekâl biyoteknolojiye

sahip robotların savaşlarının görülebileceği gerçeği önümüze çıkmaktadır. Merhamet ve şefkat gibi duyguları bulunmayan akıllı makinaların gösterebileceği vahşetin ise sınırı bulunmamaktadır.

Yapay zekânın cinsellik ve toplumsal cinsiyet konusunda bir takım yeni süreçler ortaya çıkaracağı öngörülebilir. Düşünme metaforu içinde erkek ve kadının kodlanmış olması toplumsal eşitsizliği önlemede yapay zekânın bir getirisi olabilir. Örneğin telefon menülerinde, hitap cümlelerinde, hizmet sunumunda kurulacak yapay zekâli programlar ve robotlar evlerin içlerine kadar ulaşabileceği için yararlı olabilecek ve kadın aleyhine oluşan ayrımcılığa engel olabilecektir. Aile içi şiddet veya kadına şiddet gibi olaylarda yapay zekâyâ sahip bileklik veya takip cihazları vasıtasıyla kadının korunması mümkün olabilecektir. Şiddete meyilli kişilerin tespitinde ve takibinde yapay zekânın birçok faydası görülebilir. Fakat bu tedbirlerin dışsal düzeyde kalması içsel kontrolünü sağlayamayan bireylerin çoğalması sonucunu beraberinde getirebilir. Bu nedenle yapay zekânın tedbirden ziyade birey iradesinin eğitilmesi aşamasında kullanılması gerekmektedir. Teknolojinin insanoğluna gardiyanlık yapması teknolojinin hayata bağlanacağı nokta olmamalıdır. Böyle bir bağlanma noktası hem insan iradesini zayıflatacak hem de hayatları birer açık ceza evine çevirebilecektir.

Yapay zekâ ve ona dayalı bir iletişim birtakım sapmaların önüne geçebilme potansiyeli taşır. Eşcinsellik vb. gibi toplumsal sapmaların konuşma ve yazma dilinde kodlanmamış olması zaman içinde bu sapmaların toplumdan kaybolması veya azalması sonucunu beraberinde getirebilir. Ancak tersi de düşünülebilir. Eşcinsellik gibi dinlerin karşı çıktığı cinsel sapmaların yapay zekâ kodlamalarında kendilerine yer bulması, toplumda kendiliğinden bir takım jest, mimik ve imalarla engellenen bu tür yönelimlerin birden hayatın her alanında kendine yer bulabilmesine ve normalleşmesine neden olabilecektir. Bunun için yapay zekâ dilinin ve literatürünün oluşturulmasında insanlığın kadim geleneği olan dinlerin ve türün devamı için gerekli olan ailenin korunmasına yönelik hassasiyetlerin sağlanması gerekmektedir.

Örgütlenme ve ağ açısından teknolojinin şimdiden yalnızlaştırdığı bireylerin yapay zekanın tamamen hayata girmesi ile giderek hayattan kopabileceğini öngörmek zor değildir. Ancak bu konuda insanın yerini insan dışında hiçbir şeyin alamayacağını düşünmek yanlış olmaz. Anne, baba, kardeş, evlat gibi değerlere sahip bireylerin yerini bir yazılıma sa-

hip programın veya biyoteknolojiyle geliştirilmiş insan şeklinde yaşayan bir robotun tutması mümkün değildir. Fakat asıl tehlike insanın ürettiğine aşırı değer vermesi ile tüm bu insani değerleri unutmaktır. Bauman'ın işaret ettiği gibi insanlık daha önce bu noktaya hiç gelmemiştir. Mevcut aşamada burada olmanın neye benzediğini ve onun kalıcı sonuçlarının ne olacağını beklemekten daha fazla yapacak bir şey yok gibi görünmektedir.²⁸ Bu noktada çocuğun veya eşin yerini evcil hayvanlarla doldurmaya çalışan bireyler gibi yapay zekâlı biyonik robotlarla hayatlarını devam ettirme azminde olan bireylerin var olabileceğini öngörebiliriz. Bu ise asosyallık, sosyalleşememe, ortak değerleri yitirme, normları ve değerleri öğrenememe veya kabullenmeme gibi sonuçları beraberinde getirebilir. Hatta bir robotik varlığın insanın pek çok ihtiyacına cevap verebilecek derecede geliştirilmesi sosyal hayatın bitme noktasına gelmesine bile neden olabilir. Bütün bunlar hesap edilerek yapay zekâyı kullanan robotik ve biyoteknolojiye sahip robotlar konusunda sınırlamaların getirilmesi gündeme alınmalı ve sosyal hayatın korunması yönünde uluslararası kriterler konulmalıdır.

166

OMÜİFD

Yapay zekânın dindarlık üzerinde dolaylı veya doğrudan bir etkisinin olabileceğini öngörebiliriz. Günümüzde dindarlığı etkileyen bağımsız değişkenler arasında yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durumlar gibi değişkenler gösterilmektedir.²⁹ Bu değişkenler dindarlığın derecesini etkilediği gibi boyutlarını da etkileyebilmektedir. Teknolojinin ileri derecede hayatımıza girmesinin ve yapay zekânın kullanım durumuna göre dindarlık düzeyini ve boyutlarını etkileyebileceği öngörülebilir. Teknoloji ve yapay zekânın hayata giriş derecesine göre inanç ve ibadet pratiklerinde görülebilecek farklılıklar ve bunlara dini alanda din adamlarının yaklaşımları yeni mezhep, akım, cemaat türü grup ve toplulukların oluşmasına sebebiyet verebilir. Örneğin günümüzde bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz ve teknoloji dergilerinde geliştirilmesine yönelik ha-

²⁸ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, trc: Yavuz Alogan, (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2018), 325.

²⁹ Zeki Arslantürk, "Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri", *Dindarlık Olgusu*, ed. Hayati Hökelekli (Bursa: Kurav Yayınları, 2006), 239; Ünver Günay ve Celaleddin Çelik, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (Adana: Karahan Kitabevi, 2006); Asım Yapıcı, "Psikososyal Uyum ve Dindarlık", *Ruh Sağlığı ve Din* (Ankara: Karahan Kitabevi, 2007), 20-40; Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009): 1-26.

berlerini okuduğumuz beyine hafıza çipi yerleştirilmesi, bilgilerin gözlüklere yansıtılması gibi yeniliklerin hayatımıza girmesi yakın görünmektedir. Bu şekilde namazda kıraat yapılmasının, yani Kur'an'dan bir parça okunmasının hükmüne yönelik kabuller yeni farklılaşmalara neden olabilir. Aynı şekilde vücudun tansiyon, şeker, dolaşım gibi fonksiyon ve hissiyat düzeylerine yönelik teknolojik yeniliklerin ve yapay zekâ uygulamalarının örneğin oruç tutan birinin açlık hissetmesine engel olmasına yönelik dini düzenlemelere gösterilecek yaklaşımlar bu muhtemel farklılaşmalar arasında düşünülebilir. Bu konularda hüküm verebilmek için dini kurumların konuyu takip etmeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Her alanda olduğu gibi bu alanda da dinin istismar konusu olabileceği akla getirilmelidir. Bunun önüne geçmek için eşzamanlı bir takip ve tepki sisteminin kurulması, dinin korunması ve gerektiğinde yardımına başvurulması açısından önemlidir.

Öte yandan yapay zekânın insanı mutlu edip etmeyeceği belli değildir. Mutluluk, beklentiler ve eldeki imkânların uygunluğu ile ortaya çıktığı düşünülen hayattan memnuniyet halidir denebilir. Eric Fromm mutluluğu yaşama sanatında ulaşılmış kusursuzluğun ya da yetkinliğin kriteri olarak tanımlar. Mutluluğu tanımlamak için onun ne olduğu kadar ne olmadığı da önemlidir. Mutluluğun karşıtı acı ya da keder değil bir iç kısırlığın ve verimsizliğin yol açtığı ruh çöküntüsüdür.³⁰ Yapay zekâ ve bu zekâyâ sahip robotların varlığı ayrı bir sahip olma sektörü meydana getirebilir. Lüks araçlara veya ihtişamlı evlere sahip olmakla kıyaslayabileceğimiz bu sahip olma alanı, maddi anlamda daha yeterli olanların daha üstün yapay zekâli robot veya bilgisayarlara sahip olabileceği anlamına gelir. Böyle düşünüldüğünde yapay zekâli biyotik robotlar insanlığın bir dönemler yaşadığı feodal dönemler gibi kölelik sistemine benzer bir hizmet alanı sunacak ve bunu elde etmek için ekonomik standartlar yükselecektir. Bu ihtimal yukarıda öngördüğümüz yapay zekanın eşitlik getireceği öngörüsüne zıt görünebilir. Ancak kapitalizmde devam etme eğiliminde olacağı düşünülürse bu da uzak bir ihtimal değildir. Bu durum genel olarak yaşam alanlarının, temel yaşamsal hizmetlerin sağlanmasında bir kolaylığı ve yaygınlığı beraberinde getirebilir. Ancak özel alanlarda elde edilenlerin, malvarlıklarının, sahip olunan eşyaların ço-

³⁰ Eric Fromm, *Erdem ve Mutluluk*, trc: Ayda Yörükân, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1994), 220.

ğalması ve farklılaşması sonucunu da beraberinde getirebilir. Bu durumun ise bireyler arasında kıyaslamaya neden olacağı için insanı mutsuzluğa sürükleyebileceği söylenebilir. Her biri bir lüks araç fiyatında olan ve ev hizmeti, çocuk bakımı, bahçe işleri vb. hizmetleri yapan robotlara sahip olmanın getireceği rahatlık ve bunun maliyeti, tüketim kültürüne eklenerek daha çok tüketme peşinde ve amacında olan bireyler ortaya çıkarabilir. Bunun sonucu daha çok kıyaslama imkânının olması, bireyler arası rekabetin kızışması ve mutluluğun ertelenmesi olacaktır. Bu açıdan mutluluğun teknolojiden bağımsız bir olgu olduğunun ortaya konması ve eğitim sisteminde buna yer verilmesi gerekmektedir. Aksi halde bugün toplumdaki mutluluğun azlığı çokluğu algısının cep telefonu ve araç sahipliğine indirgenmesinin gelecekte yapay zekâlı mekanizmalara sahip olmaya eşitleneceğini görebiliriz. Bu da mutluluğun giderek azalması ve iş dünyasındaki gibi tamamen rekabet halinde bireylerin ve toplumun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bunun de en nihai sonucu toplumda değerlerin kaybolması ve uyumun yok olması olacaktır.

168

Sonuç

OMÜİFD

Verdiğimiz örneklerin çeşitliliği ve ihtimallerin çokluğu yapay zekanın yapabileceklerinin sınırının olmamasından kaynaklanmaktadır. Öğrenebilen bir algoritmaya sahip olan ve sadece kendi tecrübelerini değil dünyanın her yanındaki sayısal tecrübeleri algılayabilen bir makinenin insan hayatına getirebileceklerinin sınırı yok gibi görünmektedir. Sadece cep telefonunun toplumsal hayata girmesiyle bile toplumsal alışkanlıkların, normların, olayların ve olguların nasıl etkilendiği göz önünde bulundurulursa öğrenen ve amaçları olan makinelerin hayata girmesinin toplumsal hayatı nasıl etkileyeceğini düşünmek insanı heyecanlandırmaktadır. Doğumundan defnine kadar insan elinin değdiği insan hayatının doğumundan defnine kadar makinelere devri söz konusudur. Bu devrimin insanı nereye götüreceği bir muammadır. Bu muammada hayata en çok anlam katan dinin toplumsal konumunu devam ettirmesinin insanlığın yararına olacağı öngörülebilir. Zira din, insana sunduğu ontolojik cevaplar ve birçok ritüelinin cemaat halinde yaşanması gerekliliği ile toplumun birbirinden ve anlam dünyasından kopmasına engel olmakta, toplumsal çözülmeye karşı da bir çare olabilmektedir. Bunun için akademik camiada ve devlet kademelerinde yapay zekânın getirebileceği toplumsal buhranlar ele alınıp değerlendirilmeli, dinin bu buhranlara çözüm olabilecek

varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Dini kurumlar tarafından da dinin yapay zekânın getireceği yenilikler ve ortaya çıkarabileceği sorunlara karşı uygun cevaplar ve çözümler ortaya konmalı, din dili güncellenerek toplumun hizmetine sunulmalıdır. Aksi halde dinin güncelliğini kaybetmesi ve tarihi bir kurum olarak algılanması tehlikesi baş gösterebilir. Aydınlanma dönemi olarak adlandırılan dönemin sonlarında görülen pozitivizm iddialarının ve düşünce yapısının tekrar ortaya çıkmasına mahal vermemek için din adamlarının ve dini kurumların yoğun çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Sabah 7’de kalkıp kahvaltısını yapmasını salık veren yapay zekânın programına göre güne başlayan, akşam 6’da yemek yiyen sonra da başarmak istediği bir sınav için çalışan kişinin elde edeceği kazanımlar büyük başarılar ve para olacaktır. Bunda kuşku yoktur. Ancak kaybedeceği şeylerin insanın kendi benliği, özgürlüğü, iradesi ve aklın kurtarmadığı ve kurtaramayacağı birçok şey olacağı aşikârdır. Mevcut gelecek projeksiyonları karşısında dini kurumların ve insanlığın geleceği adına düşünen herkesin üstlenmesi gereken sorumluluklar vardır. Yapılması gerekenler üzerine uzun uzun düşünülmesi gerekir. Ancak başlangıç olarak yazdığımız bu yazıda önereceğimiz mütevazı önerilerin işaret ettiğimiz soruna bir çözüm için başlangıç olabileceği kanaatini taşıyoruz. Öncelikli öneri olarak bu tür yapay zekâ çalışması içerisinde bulunan kurum ve kişilere dini tercihleri dikkate alan sosyal yaşam formlarını öngören yapay zekâ uygulamalarını hayata geçirmeleri için telkin ve isteklerde bulunulması düşünülebilir. Örneğin bir Müslüman yaşam asistanına sabah namazına kaldırmamasını talep edebileceği bir fonksiyon eklenmesini isteyebilmeli ve teknoloji üreticileri bunları dikkate almalıdır. Bunun yanında canı sıkıldığında bir Müslümana komşusunu ziyaret etmesini veya mail grubuna düşen cenaze için taziyeye gitmesini hatırlatan bir uygulamalar eklenmelidir. Kötü söz söylediğinde, inancına aykırı konuştuğunda veya yazdığında uyarıcı bir programa sahip olmak her samimi dindarın isteyeceği bir şeydir. Aynı şekilde bir Hristiyan Pazar günü ayine hazırlanmasını, uzun süredir ziyarete gitmediği ailesini ziyarete gitmesini veya yaklaşan paskalya için hazırlık yapmasını hatırlatan bir uygulama yapılması seçeneğine sahip olmalıdır. Bu isteklerin teknoloji üreticilerinin hayat görüşlerinin teknoloji müşterilerine dayatılmaması adına önem arz ettiği hatırdaki tutulmalıdır. Görünen odur ki teknolojinin yönlendirdiğinin dışında bir yaşam tarzı var olamayacaktır. Bu zorlama

içeren tek tipli yapay zekâ modellemeleri kullanıcıya kurulum aşamasında dini tercihini soran bir aşama ile aşılabılır. Böyle bir tercih hakkı tanınmanın insanlığın kadim mirası olan ve her bunalım döneminde insanlığın sığınağı olan dinlerin toplumsal hafızadan silinmesine engel olacağı düşünülebilir.

Din ve değerlerin yapay zekâ çağından etkilenmemesi adına önerilebilecek bir diğer öneri din ve değerler adına kaygı duyan kurum, üniversite ve örgütlerin böyle yapay zeka uygulamaları yapılmasına öncülük etmeleridir. Batı da birçok kilise üniversitesinin varlığı bilinmektedir. Yine İslam dünyasında binlerce üniversite vardır ve on binlerce araştırmacı buralarda modern bilimi takip etmektedir. Bu araştırmacılar hem teknolojiyi yakalamak adına hem de dini değerlerini yaşatmak adına bu tür çalışmalara yönelmelidir.

Teknoloji ve teknoloji sonucunda elde edilen yapay zekâ bütün insanlığın ortak kültürünün bir ürünüdür. Bugünkü haliyle teknoloji eski Çin'den Yunan antik kültürüne, Arap medeniyetinden Osmanlı'ya Avrupa'dan Amerika'ya bütün dünya toplumlarından katkı görmüştür ve hepsinden izler taşımaktadır. Bu anlamıyla bütün insanlığın ortak mirasıdır, kazanımları insanlığın ortak kazanımıdır. Ona yön verenlerin yapay zekâyı tüm insanlığın hizmetine sunma ve ona göre programlama mecburiyetleri vardır. Bu manada yapay zekâ tüm insanlığın hizmetine sunulmalı, bütün toplumların acil ihtiyaçlarını giderecek şekilde programlanmalıdır. Örneğin temiz su ve gıda ihtiyaçlarını karşılayamayan toplumlar için yapay zekânın sağlayacağı faydalar araştırılmalı ve bu yönde bir gelişim sağlanmalıdır. Yoksa su ihtiyacını karşılamakta zorluk çeken bir topluluk için şoförsüz yapay zekâlı aracın bir anlamı olmayacaktır. Yine bilim ve teknolojiyi Batıdan gelen bir şey olarak algılayıp tepki gösteren veya temkinli davrananların bakış açılarını onun insanlığın bir kazanımı olduğu çerçevesine çıkarmaları gerekmektedir. Bilim ve teknolojinin bir meyvesi olarak yapay zeka tüm insanlığa fayda sağlayabilecektir. Dini kurum ve din adamlarının da bu algıyı yakalamak ve bu yönde bir açıklama ve anlayış inşa etmek gibi vazifeleri vardır.

Kaynakça

- Arslantürk, Zeki. "Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri". *Dindarlık Olgusu*. Ed. Hayati Hökelekli. Bursa: Kurav Yayınları, 2006. 239-257.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*. Çeviren Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

- Bauman, Zygmund. *Sosyolojik Düşünmek*. Çeviren Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Chip Online. "Yapay Zekâ Kendi Özel Dilini Geliştirdi". erişim: 15.07.2018. https://www.chip.com.tr/haber/yapay-zeka-kendi-ozel-dilini-gelistirdi_70948.html.
- Çolak, Ebru. "Yapay Zeka Dost mu Düşman mı?". *Derin Ekonomi* 28 (Eylül 2017): 120-127.
- Future of Life Institute. "Benefits & Risks of Artificial Intelligence". erişim: 28.08.2018. <https://futureoflife.org/background/benefits-risks-of-artificial-intelligence/>
- Fromm, Eric. *Erdem ve Mutluluk*. Çeviren. Ayda Yörükân. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- Gencer, Bedri. "Medeniyet Savaşında Teknoloji". *Birey ve Toplum Cilt 2 Sayı: 4* (Güz 2012):7-26.
- Geraci, Robert M. "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence". *Journal of the American Academy of Religion* Vol. 76, No. 1. (March 2008):138-166.
- Giddens, Antony, *Sosyoloji*. Yayına Hazırlayan. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı, 2008.
- Gray, John. *Kara Ayın, Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*. Çeviren. Bahar Tırnakçı. İstanbul: YKY, 2013.
- Günay, Ünver - Çelik, Celâlettin. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Harari, Noah. *21. Yüzyıl için 21 Ders*. Çeviren. Selin Sıral. İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları, 1999.
- Keleş, Ahmet. "Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri". *İstem*, Yıl:4, Sayı:7, (2006): 37-54.
- Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009): 1-26.
- Milliyet Gazetesi. "Tanrının yapay Zekâ olduğu Bir Din Ortaya Çıktı". Erişim, 05.01.2018. <http://www.milliyet.com.tr/tanrının-yapay-zeka-oldugu-yeni-bir-din-ortaya-cikti-mola-6297/>.
- Milliyet Gazetesi. "Yapay Zekâya Vatandaşlık". erişim: 30.10.2017. <http://www.milliyet.com.tr/yapay-zekaya-vatandaslik-dunya-2545120/>.
- Pirim, Harun. "Yapay Zekâ". *Journal of Yaşar University* (2006/1): 81-93.

- Rousseau, J.J. *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*. Çeviren. Selahattin Eyüboğlu. İstanbul: Meb Yay., 1989.
- Sermutlu, Emre. "Derinliklerdeki Zeka ve Etik". *Bilim Teknik Dergisi* 602. (Ocak 2018): 60-64.
- Öztemel, Ercan. "Endüstri. Ve Yapay Zeka". *Bilim Teknik* 607 (Haziran 2018): 78-85.
- United Nations Development Programme. "2014 Human Development Report". Erişim: 15.10.2017. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>.
- United Nations Development Programme. "Human Development Report 1999". Erişim: 10.10. 2017. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/260/hdr_1999_en_nostats.pdf.
- Way of the Future Church. "What Is This All About". Erişim: 19.08.2018. <http://www.wayofthefuture.church/>.
- Wired. "Inside the First Church of Artificial İntellegent". Erişim: 10.07.2018. <https://www.wired.com/story/anthony-levandowski-artificial-intelligence-religion/>.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din*. Ankara: Karahan Kitabevi, 2007.

